

IGRE POZNOG DOBA

LUIS LANDERO

Prevela
Ana Marković

■ Laguna ■

Naslov originala

Luis Landero

JUEGOS DE LA EDAD TARDIA

Copyright © Luis Landero, 1989

First published in Spanish language by Tusquets Editors,
Barcelone, 1989

Translation Copyright © 2006 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Siprijanu i Antoniji,
Kote,
Luisu i Alehandri*

Ako bi neko upotrebio svoju uobrazilju protiv mene, mogao bi je upotrebiti tako silovito da umrem zbog nje.

Paracelzus

Lisjena je zadesila sudbina onog ribara iz arapske legende koji je, želeći da se udavi u okeanu, završio u podmorskoj zemlji gde su ga proglasili za kralja.

Balzak

Svako se trudi, onoliko koliko može, da istraje u svome biću.

Spinoza

PRVI DEO

PRVO POGLAVLJE

Četvrtog oktobra ujutro Gregorio Olijas ustao je ranije nego obično. Bio je proveo nemirnu noć, a negde pred svitanje učinilo mu se da sanja kako se neki glasnik s buktinjom pomalja na vratima i objavljuje kako je napokon došao dan nesreće. „Ustaj, Pingvine, jer već se čuju doboši!“, rekao mu je. Pogledao je polumračnu sobu i smesta je, pritisnut osećajem da sanja kako je budan, ponovo sklopio oči. „Pih, još je kasno za bekstvo“, odgovorio je iz polusna, i mada se na trenutak osetio bezbedno, odmah je naslutio da će napredujući kroz apsurd naposletku u njemu pronaći logičke zakone koji ga povezuju sa stvarnošću. Tako je smogao hrabrosti da kaže: „Izgubljen sam“, i doda, „izgubljen u amazonskoj prašumi s kutijom za cipele i perorezom“, još jednom shvativši da na brzinu podiže zaklon kako bi se odbranio od obmana sveta. No, reči mora da su izgubile svoja čarobna svojstva. Kako bi to potvrdio, rekao je naglas: „Peniban“, i ostao na oprezu, osluškujući učinak te veličanstvene objave. Ništa se nije dogodilo: čak se ni oni uobičajeni predmeti, sa svojim svakidašnjim i časnim veteranskim imenima, nisu nimalo pobunili protiv upada uljeza. Časovnik je otkucau osam i vreme je zapretilo da će povratiti svoj linearni pravac.

Nadahnut odjekom poslednjeg otkucaja, Gregorio je zamislio samrtni hropac nekog prvobitno silnog pokreta. Video je kako se talasi razbijaju o svetionik, krah nekog velikog bogatstva, poslednji

uzdah kakve napaćene duše; i ne samo što je odbio da u tim vizijama prepozna simptome koji najavljuju sadašnjost nego se vraćao u sve dalju prošlost dok nije našao Ahila iza kornjače; i kada je već hteo da proglaši da je svet opsena i samo opsena, izleteo je u stvarnost grcajući u panici.

No ipak, kakva se to vreva sada čula napolju? Osluškivao je tako pažljivo da je ubrzo razaznao šum krpilji po snegu i zavijanje vukova u jelovoj šumi, i na trenutak ga ispuni mračno ushićenje njegovog najboljeg književnog junaka Laka Tarnera, protagoniste romana *Divlji životi*, knjige koja je bila zavedena u kartoteke najuglednijih gradskih biblioteka. Kada posle mnogo vremena iščezne sećanje na ove godine i u zemlji stasa neko novo, nevino pokolenje, kanda će tada neko pronaći jedno ime kako pluta po pućini vekova, ime koje neće moći da se poveže s nekim zločinom, stubom ili rećima, pa čak ni s nekim događajem, nego će biti nalik prostoj i ćarobnoj ćestici što lebdi, ime tako apsurdno i precizno da će možda ostati kao sažetak stanja i sudbine jednog vremena.

Ali ne: najverovatnije je – primetio je, uznemiren svojom lucidnošću – da će biti dovoljan tek slabašan napor opštine da se raščisti onaj rusvaj u koji je bilo uloženo toliko ćestitosti, budnosti i odvaćnosti. I već se spremao da se vrati u Amazon kada je ponovo ušao onaj glasnik i zastao kraj noćnog stoćića. Njegov dah mu okrznu uvo i on ću svoje ime, izgovoreno nekim unjkavim glasom:

„Gregorio, Gregorio, mi idemo, ostaješ sam, već je osam, već se ćuju doboši!“

Tada se se setio da će tog dana, ćetvrtog oktobra, General proć gradom. U hodniku su bile dve žene naizgled spremne da izađu, ali ih je neki neodloćan posao neprestano zadržavao u mraku. „Doteraš se, namirišeš, obućeš najskuplje haljine, a sve to da bi ispala slepica i ostala da ćekaš kao babaroga“, reće jedna od njih, isparivši zatim u dimu sopstvenih zamerki.

Kada je najzad zaćuo korake na stepeništu, otvorio je oći i razaznao jesenju svetlost kroz ćaluzine. Tada se sasvim jasno setio svog života, onakvog kako ga je ostavio juće, i mada se vratio u prošlost u potrazi za nećakvim smislom koji bi ga iskupio od sadašnjice i opravdao u tom presudnom ćasu, ubrzo je nanovo utvrdio da je

njegova egzistencija saćinjena od fragmenata koji se mećusobno ne uklapaju, i svaki pokušaj da im se utvrdi neki redosled bio bi jednak samotnoj igri na sreću, gde se igra na sve ili ništa, no gde se na kraju delovi moraju rasturiti i poćeti iz poćetka, opet i opet. „To je kao da pokušaš nešto da precrtaš uz pomoć pera ili maća“, rekao je sebi, i u tom trenutku sadašnjost se srućila na njega s treskom muzićkih instrumenata.

Vreme od ćetrdeset šest godina promilelo mu je koćom poput pauka. Dok je osluškivao zavijanje svoje utrobe i nasumice rekonstruisao jutarnju sliku samog sebe, ponovo je razmišljao o nesporećumima i navikama koji su ga doveli dotle: o prvim radnim danima u kancelariji, prolećnom odelu po podne, putanji koja ga je naveće iznova vraćala domu, razgovorima s Hilom dva puta nedeljno tokom devet godina, o svojoj prvoj laći, stidljivoj i neumesnoj, i poslednjoj, kada je upravo juće, trećeg oktobra, spustio slušalicu zauvek, ugasio špiritusnu lampu i s neoćekivanom lakoćom izašao na pošljunćanu stazu, osećajući pod tabanima nećakvu nelagodnost, koja je i danas trajala.

Kao da to potvrćuje, komad gvoćđa ga je udario po glećnju. Tog se jutra sve urotilo protiv njega. Kada je upalio šporet, plamen mu je oprljio nokte, i još nije završio s psovkama kada se podigao vetar na drugoj strani kuće, otvorio vrata i uleteo donoseći uskovitlane novinske listove. Tada je zaćuo doboše. S ulice su dopirali poklići ljudi s gradske proslave, koji su se zaćas pomešali i stopili s kljućanjem vode za kafu. U lonćetu je proućio svoje lice s mnogo imena, pokušavajući da mu dā izraz ledene ravnodućnosti i najzad je ostao zanesen, lićući ozlećeni prst i posmatraćući plamen na ringli. „Na kraju će uvek dobiti Ahil“, pomislio je, slušajući objavu taćnog vremena na nećom udaljenom radiju. Primio je to kao upozorenje da bi sadašnjost konaćno mogla pobediti, i kako bi umakao njenim pretnjama, još jednom je pokušao da se priseti prošlosti. No, nije odmakao dalje od sna koji je sanjao prethodne noći. Sanjao je kako je trgovac koji treba da preveze kopnom izvestan broj mladih prepelica. U strahu da se kamionu na putu ne dogodi nesreća, a ptice pobećnu i roba propadne, skovao je plan da ptićima veće kesicu ćaja za nogu, koja bi im slućila kao balast. Tako je i ućinio, i zaista,

dogodila se nesreća, ali ptice nisu uspele da polete, i zahvaljujući njegovoj lukavosti sve ih je skupio i unosno prodao kada je stigao na odredište.

To okrovenje iz sna pokazalo mu je da zapravo odlaže, prizivajući druge košmare, trenutak suočenja sa stvarnošću. „Nema mi spasa“, reče bez naglašavanja, kao da prosto primećuje nešto što nema veze s njegovim najdubljim nemirima. Odmah zatim, gonjen strahom da ne ispadne kukavica, izašao je na vrata i pogledao salon u mraku. Na orguljama je ležalo nabacano njegovo prevarantsko ruho, a na fotelji su se nalazili kutija za cipele i šest istih knjiga raspoređenih kao karte nekoga ko gubi. Kraj prozora, na stolici koja kao da je bila odana svojoj vlasnici, razaznao je kutiju s pletivom i igle. Bliske stvari kao da su bile obavijene neprijateljskom austom nečeg nepoznatog. Čak i zvonce na psu, koje se začulo negde u hodniku, svojom bojom i zvukom kao da je htelo izraziti neku uobličenu misao.

Tek kada je primetio da čak i najpitomije, svakodnevnne radnje obavlja s naporom i da im mora posvetiti minucioznu pažnju, shvatio je da je podlegao panici. No, čak mu se i to učinilo nestvarno. Skinuo je salvetu s grudi, presavio je na pravilne trouglove i, obrisavši usne, vratio je u fioku. Pogledao je na sat: osam i trideset. Kolebao se da li da odmah donese odluku ili da to odloži do uveče. Ta ga je nedoumica jednako mučila i kad se umio, svečano obukao, naprskao kolonjskom vodom; i s rukom na kvaki od kupatila, kao da se nalazi na stepeniku voza koji samo što ne krene, ovekovečen za trenutak tako, s izrazom kao za autoportret, stajao je iščekujući da vidi koji će od njih dvojice, on ili onaj iz ogledala, izaći kao gubitnik. Potom je izašao u hodnik, napravio isti izraz u dovratku izlaznih vrata i pre nego što će ih zatvoriti, rekao sebi: „Znaš već, ti si Gregorio Olijas i pojma nemaš gde se nalazi Faroni. Ništa ne znaš i imaš neka hitna posla, kraj priče.“

Napolju je sve bilo mirno i tiho. Beše to stara kuća, koju je kada u neko drugo doba krasila izvesna raskoš, doduše nedovoljna da bi joj sačuvala ugled kada je počela da propada. Sve je u njoj bilo staro, prljavo, škripavo i mračno još od onih, sada već davnih vremena kada je Gregorio tu pohađao nastavu svoje poslednje školske

godine, a na prvom je spratu bila večernja škola, gde je dolazio u sumrak, pušeci zaklonjen šakom, i peo se uz stepenice s prezrivo njihanjem, što je bio naučio iz noar filmova koje su puštali u četvrti. A još ranije, mora da je to bilo zdanje koje je odisalo duhom Galdo-sovih romana, stambena zgrada koja je u početku upoznala spletke visokih i srednjih funkcionera, trgovaca, zanatlija i rentijera, vrljih gospi što svakodnevno idu na misu, srkuću kafu krutog držanja, a na uglovima usana salvetom zapečaćuju neizostavnu moralnu osudu; a potom je videla kako se pojavljuju melanholični vior penzionera s beretkama i šalovima, pokoji specijalista za venerične bolesti koji bi preko noći otvorio savetovalište negde na gornjim spratovima, poneka doterana udova koja bi otvorila pansion na drugom spratu ili radnju s finim rubljem u prizemlju; sve dok se na kraju, kada je pansion zatvoren zbog venčanja, penzioneri pomrli, a dućan usahnuo, na pepelu poslednjih privatnih strasti onog sveta u stalnom rastakanju, nije pojavila večernja škola pred čijim je vratima, na kojima sada beše natpis B. A. COMERCIAL SYSTEM, Gregorio zastao dvadeset pet godina kasnije.

„Ovde sam upoznao Anhelinu“, reče sebi, oslanjajući se na ogradu, najednom iskreno ganut milinom blistavih uspomena. „Mora da je bio jesenji dan, kao danas.“ Sklopi oči i podiže ruku, oponašajući svoju nekadašnju belosvetsku samouverenost s kojom joj je svake večeri mahao dok bi ona silazila sitnim, gotovo neprimetnim koracima. Živela je s majkom u strogoj osami nemilosrdne žalosti, a u večerima oplakivanja stekla je umeće sporosti i polusenki, i naviku strpljivog, beznadežnog čekanja. Ušla bi, hodala malo prilepljena uza zid i zaustavila bi se u sopstvenom utočištu: odsutni pogled, opuštena ramena, ruke skupljene na grudima, izraz lica usklađen s ravnim i praktičnim cipelama, kaputić koji pristojno pokriva.

Zove se Anhelina i došla je da uči kucanje, bilo je sve što je rekla prvog dana. Gregorio je izjavio da se zove Gregorio (mada su ga neki zvali Gregor), da živi od stipendije, da radi kao pomoćnik u jednom osiguravajućem zavodu i pokazao joj je hemijsku sa znakom firme. Drugog joj je dana ispričao da piše stihove o očajnoj ljubavi i da zna tužne pesme, koje je pevušio uz zvuk gitare. Četvrtog

joj je poklonio olovku i ispričao joj kako će biti inženjer i kako će konstruisati viseće mostove u amazonskim šumama. Tada je ona, uznemirenim šapatom – jer žalost je i dalje nametala prigušeni ton njenim poveravanjima – ispričala da je njen otac nekada bio konjički kapetan i da u kući još čuvaju orgulje s ratničkim himnama, simbol uspešnih vremena kada su je roditelji vodili da gricka keks na vojnom hipodromu.

Bila je blaga i bucfasta, mirisala je na sapun od kokosa i glas joj se lomio na kraju rečenice, kao da ju je čestitost opominjala da je počinila kakvu nesmotrenost. No, uprkos svemu, pobedili su nesigurnosti iz prvih dana, i nedelju dana kasnije slučajni susreti dobili su obeležje sastanaka. Dok bi sedeli na klupi u mračnom dnu jednog od hodnika, svake su noći spajali glave i pribijali se da razgovaraju, ne primećujući prolaskе besanih studenata, koji su neprestano ulazili i izlazili iz učionica.

Bili su to razgovori isprekidani dugim ćutanjima. Dok su ćutali, Anhelina je ostajala nepomična, skupljenih kolena i očiju prikovanih za pod, ali se zato Gregorio, koji je nosio odelo od mekog flanela i gledao mnogo špijunskih filmova, a svoju naklonost prema njima preneo u stvarni život, neprestano vrpeljio, pušio zaklonjen reverima i smatrao je sebe mondenskim i naočitim tipom, mada je i on bio nizak i neprivlačan, i samo su mu bleđilo svojstveno nekom bezvoljnom i melanholičnom pitomcu, i beskonačna pospanost koja ga je mučila, davali izvestan mislilački izgled studenta bogoslovije s krizom savesti. Kanda ga je to dobro mišljenje o sebi, zajedno s utiskom sramotne golotinje koji je u njemu proizvodila tišina, nagnalo da govori o svojoj prošlosti. No, čim je počeo svoju povest – prisetio se Gregorio dvadeset pet godina kasnije – njegove su reči poprimile kvalitet dvosmislenosti koji će ih krasiti u budućnosti i koji će naposljetku iskovati njegovu nesreću. Ispričao je nekolicinu istina, ali je mnogo više prećutao, a neke je pak nakitio, neke izmislio nadahnut nečim čega se više nije sećao, ali ga je tada iznenadilo svojom tečnošću i istinolikošću, jer ni u jednom trenutku nije bio svestan da otvoreno izdaje stvarnost.

Bilo je tačno da su mu roditelji umrli, i da je sa devet ili deset godina došao s juga da živi s jedinim rođakom koji mu je preostao,

stricem Feliksom Olijasom, koga je jednostavnom dosetkom uzdigao do ranga umetnika boema, vlasnika egzotične i monumentalne biblioteke i stručnjaka za kulinarske, geografske i pedagoške teme. Mora da joj je to bio rekao, no možda se u tom trenu setio, jasno kao i četvrtog oktobra – i tu je seo na stepenice spreman da objektivno proanalizira prošlost i da u njoj pronade poreklo svoje mračne nesreće – onog dalekog dana kada je došao u grad večernjim vozom što je prevezio ugalj, i mutnog svitanja kada ga je prvi put ugledao, na peronu, umotanog u prosti stari ogrtač, očiju suznih od hladnoće, kaljavih cipela, tela slabog i uzdrhtalog, nagnutog nad mutnu sliku samoće.

Imao je lice čestitog konzumenta povrća, bio je nekako nespreno nežan, i činilo se da želi nešto da mu ispriča. I ispričao je: govorio je o bakalaru i ognjištu i o jednoj čudesnoj povesti, ali pored šištanja voza i povika dečurlije ništa se više nije moglo čuti. Bila je zima i padala je kiša. Gregorio se još sećao stričevog žudnog ritma disanja i toplote njegove kože kada ga je bez reči uzeo za ruku i kada su krenuli u šetnju lavirintom blatnjavih ulica. U izmaglici su se čule sirene đubretara, a na uglovima su još sijali poneki fenjeri, već ublaženi svetlošću zore. Prošli su ulicama koje će godinama kasnije Gregorio uzalud tražiti i koje su mu u tim trenucima zalile na ogromne strehe s olucima. A bilo je čudno: jedva da je bilo ljudi, retki prolaznici išli su sami i užurbani, a ipak je utisak gužve i žagora narastao bez predaha. Suočeni s pretećim ritmom koji je grad polako poprimao, skrenuli su u neke kamene uličice i malo ubrzali pod kišom. Izgledalo je da se kreću simboličkim putevima života, no najzad su prošli kroz neku kapiju, popeli su se uz neke mračne stepenice i izbili na dvorište s tremom sa drvenim gredama i usnulim saksijama na odmorištu, gde se još jedino čuo šapat svitanja.

Ona slučajnost za koju se činilo da ih je dovela dotle učinila je da zastanu pred nekim vratima na koja je stric nasrnuo nesigurno i uporno. Pre nego što je ušao, pogledao ga je preko umotanog ramena: „Gore glavu, sinko, jer u ovakvim se zgodama kale budući junaci“, i pustio je da se reči grupišu oko jednog značenja i da se za trenutak nadmeću između ponoće i rastakanja. Potom je obrisao

noge i gurnuo vrata ka novom dobu. I ušli su onamo, držeći se za ruke, neustrašivi putnici svitanja.

Bio je to stan sa dve sobe, odvojene zavesom s pticama u letu. U središtu prve, na sveže oribanom podu od opeke, nalazilo se ognjište s još mlakim pepelom, a okolo, daleki u mutnom sjaju zore, ormar, sto i dve stolice. Sve je ovde imalo složeni izgled jednostavnosti koja nastoji da ismeje bedu suprotstavljajući joj se kakvim neshvatljivim ukrasnim predmetom. Na zidu je visio ilustrovani kalendar s morskim svetionikom, a na istom ekseru nalazio se smotuljak kanapa.

Mnogo godina kasnije, Gregorio se još sećao kako se njegov stric, nakon što je iskoračio da razgori žar, okrenuo i pogledao ga s onom usredsređenom pažnjom s kojom se čovek trudi da zadrži sveže snove u sećanju, i kako je on sam i dalje imao tup pogled od posmatranja vozova koji prolaze, tako da su se dugo posmatrali kao dva tuđina na čistini šume, ne usuđujući se čak ni da trepnu. Bio je to samo trenutak, međutim, jer im je odmah zatim priskočio u pomoć prodoran zvuk sirene. Stric se približio češkajući se po potiljku, položio mu je ruku na rame i poveo ga do drugog kraja sobe.

„Gledaj, sinko“, govorio mu je, „ovo je naše prebivalište. Ovde ćemo“, i tu je kucnuo u sto kako bi pokazao njegovu čvrstinu, „ručavati, i ti ćeš raditi domaće zadatke, a ja ću voditi svoje poslove. Jer ja imam jednu radnjicu, znaš li? Već ćeš videti. A ovo je radio, vidiš? Vidi kako se dobro čuje. Ovaj je ormar, s ovom izrezbarenom vinjetom što predstavlja razgovor životinja, jedan dobar ormar, i kao i ostali predmeti u ovoj kući, imao bi da ispriča jednu dugačku povest. Tamo ćemo spremati jelo“, i pokazao je na čoške gde su se nalazile ostava, plinska boca i glinena sudopera. „Ti voliš bakalar? E pa, ja ga spremam na šest različitih načina: s kupusom, s pirinčem, s rezancima, sa sočivom, s krompirom i s paradajzom, koji je najbogatiji od svih“, veselo je nabrojao. „A spremam još i škembice s lukom prste da poližeš, a ponekih naročitih dana, kao danas, jaretinu s krompirićima. Kako ti se čini sve ovo? A ovde ćemo“, i razmače zavesu, „nas dvojica spavati.“

Tada je začutao kao da su naišli na kakav raskošan prizor. Soba je bila mala i bez prozora, golih zemljanih zidova, i ostali su u njoj više vremena no što je bilo potrebno da vide gvozdeni krevet i noćni stočić s nokšiom od majolike u okrnjenoj fioci, ali ne i dovoljno da bi pronašli reči koje bi ih ponovo spasle od tišine što se na mahove činila konačnom. Napravili su još jedan korak napred. U jednom uglu ukazala se očerupana gitara, a u drugom kovčeg s bakarnim okovima. Nastavili su da razgledaju, i kada više nije bilo ničega za razgledanje, Gregorio je osetio stričev zadah i prepoznao u njemu isti ustajali vazduh koji se osećao u celom boravištu, i tako se snuždio da je zaplakao a da nije pustio nijednu suzu, ni promenio izraz lica, ni stresao ramenima, dok je razmišljao kako ga hladnoća tog svitanja i taj miris usnulih kokošaka više nikada neće napustiti. Stric je tada seo na krevet i malo poskočio po njemu kako bi pokazao njegovu elastičnost. Potom je ostao da zuri u stopala, kao da su ga postavili pred neki rebus čija ga težina osuđuje na melanholiju.

Ali napolju su se ponovo oglasile sirene. Sa svojim dugim i teškim ogrtačem, od koga se činio krupan ali i oronuo, stric je prešao sobu, zapalio plinsku bocu, okrenuo se sa smeškom i ostao ukočen poput vojnika u stroju.

Magla se postepeno podizala i kada su seli da doručkuju, jedan sunčev zrak je učinio da sve oko njih postane nekako prozračno. Jeli su ćutke, ne gledajući se, stric čeprkajući po svojoj šolji s mlekom i hlebom; Gregorio s bezvoljnim i tužnim odsustvom apetita. Buka je izvrtala jutro naglavačke, i napolju se naslućivala mogućnost jednog velikog i marljivog grada.

Tek kada je završio doručak, stric je ponovo uzeo reč. Pošto ga je prošla uznemirenost, počistio je mrve s grudi i lupio šakom od zadovoljstva.

„Hajde da vidimo“, reče, vitlajući kažiprstom, „znaš li ti ko je bio biskup Akunja?“

„Ne.“

„A znaš li šta znači reč 'abakus'?“

„Ne.“

„A znaš li gde je Akapulko? Ne? E pa, videćeš kako ćeš to vrlo brzo saznati. I nikada ti deda ili otac nisu govorili o čežnji?“

„Ne sećam se najbolje.“

„Pa i bolje što nisu, jer to je prokleta reč. A znaš li ti da ja pozna-
jem đavola lično?“

„Ne.“

„E pa, i o tome ću ti pričati.“

Pogledao je na sat.

„No, sada nam valja da požurimo. Kada stignemo u radnju, ispričaću ti o planovima koje sam napravio za naš zajednički život, i ispričaću ti priču koja će te zadiviti i koju do danas nikome nisam ispričao.“

Izašli su na trem, prepešačili jednu vijugavu ulicu i izašli na neko raskršće kojim su prolazili tramvaji prskajući varnice. Tamo se, pod jednom akacijom, nalazila radnja. Stric je pokazao na nju izdaleka:

„Vidiš li je? Možda ćeš pomisliti da nije ništa posebno, ali veruj da nije lako stalno biti u toku i nabavljati svu potrebnu robu, a pride i modernu, i da je za to potrebno mnogo predanosti i iskustva. Ali tvoj stric, ovaj ovde, veliki je trgovac. Šteta je samo što mi život nije omogućio da to dokažem.“

Bio je to kiosk od neuglačanih dasaka obojenih u zeleno i sponjenih bronzanim sponama, krcat drangulijama za decu, duvanom u kesicama i ljubavnim, kriminalističkim i vestern romanima.

Uvukli su se natraške kroz vratašca i smestili se unutra, među prozorčiće od mutnih stakala, stric sedeći na hoklici i s grejalicom među nogama, Gregorio sklupčan na hrpi stripova odakle se jedino mogla videti visoka krošnja akacije kako se njiše na vetru.

Iz svog skloništa čuo je graju školaraca i buku tramvaja. I tako slušajući uspavao se i usnio neki hodnik i ženu koja mirno plete leđima okrenuta vrtu ustreptalom od svetlosti. Video je zrak sunca anđeoske prozračnosti na kome su se ose spuštale na jasin, i čuo je u najskrivenijem kutku popodneva providno žuborenje vode. Kada se najzad probudio, iznenađen tajnovitom kišom, osetio je da se strmoglavljuje u prazninu i da mu ponestaje vazduha. Zagrcnuo se, što beše nemi urlik, i kao da beži iz sopstvenog tela, uspravio

se naježen u polumraku. Njegov stric, koji je držao neku veliku knjigu u krilu, zaustavio je prst kojim je pratio čitanje i okrenuo se s nevešt看 smeškom.

„Sada kad si se odmorio“, rekao je sklupajući knjigu i prekrštajući ruke na njoj, a bile su to ruke snažne poput alatki, ali kruto spore zbog čega je svaki njihov pokret na kraju ličio na tvrdoglavost, „hajde da razgovaramo o nama. A za početak, ispričaću ti priču sam ti obećao.“

I Gregorio se ponovo sklupčao u svom ćošku, okružen mirisom uspavanih kokošaka i neprestanom hladnoćom svitanja.

„Gledaj, sinko, ja sam ti bio vratar. Sada sam penzionisan, imam malu penziju i ispomazem se ovom radnjicom što je ovde vidiš. Do pre nekoliko godina bio sam zadovoljan svojom sudbinom i mirne savesti, mada me je, istina, morila tuga što nisam postao nešto bolje. Ne nešto veliko poput sudije ili lekara, već dobar zanatlija, mehaničar ili stolar, ili bilo koje majstorsko zanimanje u kom bih dostigao tek srednje savršenstvo. I šteta je jer, tek što sam se penzionisao, dogodilo mi se što i tvom dedi, počeo sam da otkrivam u sebi nepopravljive sklonosti, do tada mi nepoznate, ka obavljanju najtežih zadataka i najprobranijih zanimanja. Kada bih video nekog mehaničara na poslu, govorio sam sebi: 'Kakav je veliki mehaničar izgubljen u meni!', a kada pak zidara: 'Kakav veliki zidar!', i provodio sam sate gvireći kroz vrata radionica, posmatrajući uposlene radnike i vajkajući se zbog svoje loše sreće. Čak sam poverovao kako bih bio sjajan saobraćajac. Toliko sam se time zaneo da sam svaki čas zatvarao radnju i odlazio da posmatram pozornike, i uvek bih im nalazio mane. 'Ja bih to uradio bolje', govorio sam sebi, i zamišljao sam sebe u uniformi i kako upravljam saobraćajem odsečnim i otmenim pokretima i duvam u pištaljku ćurličući kao češljugar. To me je ispunjavalo ponosom, ali me je i rastuživalo i trovalo mi misli. I počeh da se pitam zašto pokraj takvoga dara nisam postao više od vratara. Tako sam živeo nekoliko godina, i taman kad sam već bio na ivici da se pomirim sa sudbinom, da vidiš šta mi se jednog dana desilo.“

„Bio sam ovde i večerao (odlično se sećam, bakalar s paradajzom) kada je došao neki čovek srednjih godina u crnom plaštu i s

rukavicama koje je skinuo s velikom obazrivošću. Bio je snažan i imao je dobro držanje. Čelom mu je vijugao ožiljak nalik stonogi, a ruke su mu malo podrhtavale. Kako god, više se ne sećam dobro njegovog izgleda, mada bih mogao da ti potanko opišem njegovu fizionomiju. Izgledao je važno i opasno, toga se sećam, pomislio sam čim sam ga video (ovaj čovek hoće da me iskuša, rekao sam sebi), i gledao je ravnodušno i prezrivo u isti mah. I desilo se da je stavio, evo baš ovde, na ovaj pult, neki veliki zavežljaj umotan u novinski papir. Mislio sam da je došao da zameni romane. Ima odra-slih osoba koje se stide što čitaju romane i donose ih krišom noću i stalno se osvrćući. Sinko, ti nemoj nikad čitati romane, nemoj se nikada odati tome poroku, jer već i sama reč kaže: romani, ro-mani, to jest, mani, i tako bi i trebalo da se zovu, bez ovog ro, tako da svako zna kako je bolje da ih se mane. Slušaš li me sinko?“

„Da, striče“, odgovori Gregorio odozdo.

„Dobro, videćeš i sam. Ostavio je ovde zavežljaj ne rekavši ništa. Naprotiv, pogledao je u stranu, kao da je posredi neki dogovor. 'Za zamenu?', pitao sam ga, ne stigavši da progutam zalogaj. 'Za zame-nu', rekao je on, s vrlo jasnom dikcijom, gotovo pevajući. Otvorio sam omot, a unutra su bile tri ogromne knjige, vrlo dobro poveza-ne jagnjećom kožom. Kako sam još imao komad hrane u ustima, žvakao sam i nisam znao šta da kažem, i u svemu tome video sam nekakav loš znak. 'Šta mi dajete za ovo?', upitao je čovek. I obrati pažnju, Gregorio, meni je sinuo vrlo dovtljiv odgovor, ne znam kako. Blago sam odgurnuo knjige i rekao mu: 'Žalim, ali za sada ne nameravam da proširujem posao.' 'Uprkos tome', rekao je on, 'ponudite mi nešto.' Tada se dogodilo nešto što je vrlo teško obja-sniti, nešto izuzetno što jedino može razumeti onaj ko to doživi. Bilo nas je obuzelo nadahnuće i stadosmo da razmenjujemo šale i odvažne rečenice. Izgubili smo stid i ponašali smo se kao dvojica istinskih umetnika. Meni se to nikada ranije nije dogodilo, iako sam u svoje kvalitete ubrajao i govornički dar i bio sam uveren da bih, samo da mi se ukaže prilika, lepo besedio na bilo koju temu. To isto se dešavalo tvome dedi, koji je želeo da bude beležnik. Ili ti ne znaš da je tvoj deda bio beležnik, a tvoj otac pukovnik, mada ne stvarno, i da su to zvali čežnja? Znaš li?“

„Ne sećam se najbolje.“

„Tim bolje, jer to je prokleta reč. No, gde sam ono stao? Čovek je čekao da mu ponudim nešto u zamenu, i ja sam onda počeo i ponudio mu mesec (sećam se da je bio mlad); on je odgovorio da nije doneo košaru u koju bi ga stavio. Ponudio sam mu medvedu kožu koju sam ulovio u prepotopskom dobu, plus sto ptica u letu i sve visoko grožđe koje budem mogao da dohvatim, i ponudih mu još nemogućih stvari koje on odbi s ljupkošću, nakon što ih je odmerio. Kad mi je nadahnuće popustilo, pružio sam mu, Bog nek mi oprost, šaku karamela i petarde. On se zadovoljno smejaio i govorio je: 'Ponudite mi još i vašu kompletnu uniformu saobraćaj-ca.' Kako je onaj čovek mogao da zna moju tajnu ako nije bio đavo, kako sada smatram? Ali u onim trenucima još sam jedino želeo da sačuvam obraz. Čak sam mu ponudio i zdelu s bakalarom. A on se i dalje smejaio i tražio mi druge stvari: moju zidarsku lopaticu, moj mehaničarski ključ, moje stolarsko dleto, moje vratarsko znamenje. Ja sam ovde gore stavio (jer bejah kô lud, i nisam mogao da poveru-jem u onu zlokobnu demonstraciju moći) lažni sat, pištolj na vodu, majmunsku masku i šta god sam mogao da nađem. Ali kada sam izvukao hrpu romana i priča, sasvim nasumice, on se uozbiljio, položio ruku preko njih kao da se sprema na neku zakletvu i rekao: 'Zaključujem nagodbu, tri velike knjige za ovaj komplet.' Uplašio me je njegov nagao glas, koji je najednom postao promukao kao u kartaroša. Da bih bio na visini okolnosti, prihvatio sam, a i da ne bi pomislio kako sam tek neki brbljivac. Tako da je zgrabio komplet, umotao se u svoj plašt takvim pokretom da se činilo kako će nesta-ti pod zemljom, navukao je rukavice sasvim polagano, zatresao je glavom poput umetnika i nikada ga više nisam video. Šta misliš o ovom događaju? Nisu li to đavolja posla?“

„Ne znam“, odgovorio je Gregorio, koji će tek mnogo godina kasnije uspeti da shvati tu priču.

„Evo pogledaj, sinko, ovo je jedna od tih knjiga, a ovde su mi i druge, čuvam ih kô oči u glavi, a uz njihovu pomoć ti ćeš postati društveno koristan čovek. Da sam ja znao da postoje ovakve knji-ge, sada bih bio veliki čovek, ko zna da li sudac ili lekar, ili čak

kardinal u samom Rimu, a ne kao tvoj deda ili otac nego stvarno, s urednim papirima.“

Prva knjiga je bio rečnik. „Ovde se nalaze sve reči koje postoje, ne fali ama baš nijedna.“ Druga je bio atlas. „A ovde sva mesta i sve prirodne pojave na svetu.“ Treća je enciklopedija: „A ova je najčudesnija od sve tri, jer donosi po azbučnom redu sva znanja čovečanstva, od početka do danas. Jesi li ti znao da postoji ovakva knjiga? E pa, nisam ni ja, sve do pre tri godine. Od tada je proučavam. Sada sam kod reči 'Aecije', a to je bio rimski general koji je ubio vojvodu Bonifacija leta gospodnjeg 432. i porazio Atilu, hunskog kralja, 451, ali je njega ubio kralj Valentinijan III, u strahu za svoj presto. Idem malo unapred jer već sam star i slabo mi je pamćenje, i da bih nešto naučio, moram prethodno da zaboravim nešto drugo. A tu su i atlas i rečnik. Svakog dana učim pet novih reči i ime neke reke ili grada. Kad samo pomislim na količinu stvari koje sam do sada mogao znati da su mi ove knjige pale u šake pre pedeset godina i da sam onda imao duh koji me sada pokreće, nema ničeg što bi me moglo utešiti, jer znam da sam protraćio svoj život, i tome više nema leka. Ali tebi, Gregorio, sve ide u prilog. Čini se da te je sudbina poslala da ispravi šalu koju je sa mnom načinila, podarivši mi hleb kada sam ostao bez zuba. Tako da znaš, sutra krećemo s tvojim podučavanjem, jer nema vremena za gubljenje.“

S mukom se okrenuo, i položivši ruku na Gregoriovu glavu, glasom izmenjenim od ozbiljnosti, izjavio je:

„Sinko, ti ćeš biti veliki čovek.“

DRUGO POGLAVLJE

I tako su svakoga dana izlazili iz kuće u cik zore i čim bi se smestili u radnji, stric je otvarao enciklopediju i, pomažući se prstom, počinjao da raspliće reči na jasne i precizne slogove, i nikada nisu prelazili na sledeću odrednicu dok Gregorio ne bi dobro zapamtio prethodnu. Potom bi radili na rečniku i najzad bi prionuli na proučavanje atlasa. Počeli su od Perua i naumili su da ne promene zemlju dok ne budu sposobni da po njoj putuju po sećanju, navodeći bez greške sve do poslednje odlike njenog reljefa. Jeli su u kiosku, i vraćali se kući u suton.

Tamo se odigravao poslednji čin pedagoškog teatra. Kako je bio dobar krasnopolisac, podučavao ga je svojoj pisarskoj veštini. „A to nije ništa drugo do veština mišljenja“, tvrdio je, „budući da je filozofija grana krasnopolisa, i da se rađa kao posledica usredsređenosti koju iziskuje trud krasnopolisca.“ Uzimao je olovku i papir. „Prvo izaberemo neku poslovicu ili izreku. Jasnoća znaka“, govorio je u istom rascvetanom i spletenom ritmu kao što je pisao, „već nago-veštava prodor u jasnoću uma; ona je maltene razložan komentar teme. Vidiš li, sinko? Tako možeš zagospodariti idejom, obuhvatiti njenu suštinu.“ I objašnjavao mu je da se veliko neznanje koje caruje svetom duguje rasprostranjenosti pisaaće mašine. „Izmislio ju je mister Remington, jedan bezdušni Amerikanac.“ Od tada se izgubila ne samo veština ruku, filozofija, već i ispravan način